ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi
Online Thematic Journal of Turkic Studies
www.actaturcica.com
Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009 "Türk Kültüründe Av" Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun

19. Yüzyıl Türk Avcılığında Polonya İzi: "Kara Avcı"

Grazyna Zajac*

Avcılık, insanlık tarihi kadar eski bir beslenme ve geçinme etkinliğidir. İnsanlığın gelişmesiyle beraber avcılık da gelişerek, yalnız beslenme yolu değil, popüler bir spor ve eğlence türü de oldu. Eski Slav kavimlerinin ilk vatanı olan Doğu Avrupa ormanları ile kırlarında avcılık nasıl öncelikli bir geçinme yolu olmuşsa, Türk kültür tarihinde de ilk Türk boyları uzak Asya'nın Orhon ve Altay avlaklarında avcılıkla uğraşırlardı. Coğrafi koşullar nedeniyle av teknikleri ve avlanılan hayvanlar genelde farklı olsalar bile, avcılığa, silaha ve atlara tutku, hem Lehlerde, hem Türklerde çok yaygın ve önemliydi.

Bu yazıda 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde iz bırakan ve 'Kara Avcı' lakabıyla anılan mühendis, şair, yazar ve avcı, Karol Brzozowski (okunuşu: Bjozovski)'den söz edeceğim.

Brzozowski, 19. yüzyılda vatanını terk etmek zorunda kalmış ve binlerce Polonyalı vatansever gibi Türkiye'ye mülteci olarak sığınmış, çok uzun yıllarını bu topraklarda yaşamıştı.

Lehistan-Osmanlı İlişkileri Tarihinde 19. Yüzyılın Önemi

Polonya (Lehistan Krallığı) - Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) arasında geçmişi 600 yıla dayanan ilişkiler tarihinin en güzel dönemi, kanımca, 19. yüzyıla aittir.

Bilindiği gibi Polonya, 1795 yılında üç komşu ülke tarafından istila edilerek kendi aralarında taksim edildi, hemen ardından da adı dünya haritasından silindi. Ellerinden özgürlükleri alınan Polonyalılar, 19. yüzyılda üç büyük direniş kavgası verdiler. Ancak, üç büyük direnişlerinin simgesi olan 1831 Kasım Ayaklanması, 1848 Halkların Baharı ve 1863 Ocak Ayaklanması bozgunla sonuçlandı. Bu bozgunlar sonucunda ilki 1831, ikincisi 1848 ve üçüncüsü de 1863 yıllarında olmak üzere, yoğun bir göç dalgası yaşandı. Parçalanan Polonyalılar, Avrupa'nın çeşitli ülkeleri yanında, özellikle 1863'te, yoğun bir akışla Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklara dağıldılar. Osmanlı Devleti'ne sığınan

* Grazyna Zajac, Türkolog, Jagiellonian Üniversitesi, Doğu Dilleri Enstitüsü, Krakov-Polonya.

Polonyalı mülteciler, süreç içerisinde kimi ordu hizmetinde, kimi yüksek mekteplerde ve sağlık hizmetlerinde ve kimileri de demiryolu, yol, köprü, telgraf gibi teknik alanlarda mühendis olarak görevlendirilerek uzun yıllar çalıştılar. Osmanlı Devleti'ne sığınan Polonyalı mülteciler arasında en renkli ve ilginç kişiliklerden biri, hiç kuşkusuz, Karol Brzozowski idi.

Karol Brzozowski'nin Hayatı

Bir orman memurunun oğlu olarak dünyaya gelen Karol Brzozowski (1821-1904) çok küçük yaşlarından tüfekle, ormanla, av ve avcılıkla tanıştı ve zaman içerisinde de 'usta bir nişancı' olarak ün kazandı. 1840'ta, Varşova'daki Agronomi Mektebine yazıldı. Ormancılık Bölümünde okurken şiirle ilgilenmeye başladı ve romantik üslubu benimseyerek, sonraki yıllarda şiir ve tiyatro yazarı olarak büyük ün kazandı.

1848 Halkların Baharı denilen olaylara katılan Karol Brzozowski, ayaklanmanın bozgunla sonuçlanması nedeniyle vatanını terk etmek zorunda kaldı. Birkaç yıl boyunca Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa'da yaşadı; bu ülkelerde mülteci olarak bulunan binlerce Polonyalıyla aynı zorlukları paylaştı: Evsizlik, işsizlik, açlık…

1853'te, Paris'te yoğun etkinliklerde bulunan Polonyalı siyasi düşünce ve eylem adamlarından biri oldu. Bu dönem, Osmanlı - Rus anlaşmazlıklarının yoğunlaştığı yıllar idi. Brzozowski Parisli mülteciler tarafından çok gizli ve önemli bir misyonla İstanbul'a gönderildi. Bu misyon Osmanlı Devleti'nde bulunan Leh mültecilerini yeni kurulacak olan orduya hazırlamak, savaşın başlamasıyla birlikte Osmanlılarla ortak bir cephede Rusya'ya karşı savaşmak ve dolaylı olarak Polonya'yı özgürlüğüne kavuşturmak idi.

Karol Brzozowski, 1853 - 1886 yılları arasında Türkiye'de, otuz üç yıl yaşadı. Mülteciliğinin ilk yıllarında, siyasi çalışmaları yanında Polonya Askeri Birliğini kurmak, geliştirmek ve Osmanlı Devleti ile işbirliği için çalıştı. Savaş sonrası yıllarda, sivil hizmetlerde görevlendirildi: Mithat Paşa'nın emriyle Bağdat civarında modern bir çiftlik kurdu; avcılık ve ormancılık üzerine yoğun uğraşlar verdi, gezi ve gözlem, mühendislik, coğrafya ve nebatat konuları üzerinde kaleme aldığı eğitici yazıları yanında, Anadolu ve Balkanların haritalarını da çizerek Osmanlı Devleti'ne önemli hizmet ve katkılarda bulundu.

Brzozowski'nin Osmanlı Devleti'yle ilişkilerinin bir yönünde hep, 'av ve avcılık' vardı. Sonraki yıllarda 'Kara Avcı' olarak anılacağı ününü daha ilk mülteci yıllarında, İstanbul'da kazandı. Sürekli olarak ava, özellikle Beykoz civarlarına çıkıyor ve vurduğu hayvanların etlerini İstanbullulara satıyordu. 'Kara Avcı' lakabı o zaman üretildi ve bundan sonraki bazı şiirleriyle mektuplarını da, bu lakabı ile imzaladı.

Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk'ta telgraf hattını kurmakla görevlendirildiğinde de yine boş zamanlarında avcılıkla uğraştı. 1862'de vezirin emriyle Lâzkiye (Suriye)'ye gönderildi ve burada Fransız konsolosunun kızı ile evlendi.

1863'te, Polonya'da yeni bir ayaklanmanın (Ocak Ayaklanması) patladığını öğrendi. Genç karısını ve yeni doğmuş kızını Lâzkiye'de bırakarak, Polonyalı mültecilerden oluşan küçük bir birlik toparladı ve Polonya'ya giderek direnişe katılmak hedefiyle hemen yola çıktı. Ancak, çok sevdiği Polonya'ya varamadan, bugünkü Romanya topraklarında yaşanan bir çatışmada göğsünden vurularak ağır şekilde yaralandı. Birkaç ay hastanede yattı. Hastane günleri, onun için tam bir kâbustu. Çünkü, hastane günlerine değin simsiyah saç ve sakallarıyla bilinen bu vatansever Leh, son birkaç ayda hızla değişmiş, saç ve sakalları beyaza dönüşmüştü. Lâzkiye'ye dönüşünde ise artık, yeni bir lakabı vardı: 'Akbaba'. Bu tarihten sonra 'Kara Avcı' lakabını yalnızca avcı dostları kullanacak, mühendis olarak çalışacağı yerlerde ise yerliler büyük bir saygıyla ona, 'Akbaba' diyeceklerdi.

Brzozowski, sonraki yıllarda yeniden, Balkanlar'daki telgraf hattı inşaatında görev aldı. Görevlendirildiği her yerde, boş zamanlarını tüfekle ava çıkarak geçirdi ve dolaştığı her yerin haritalarını da çizmeye çalıştı.

1868'de Mithat Paşa, Kara Avcı'nın geniş bilgi birikimini ve yeteneklerini göz önünde tutarak, onu, Fırat nehri bölgesinde görevlendirdi ve oradaki ormanların zenginliği ile doğal kaynaklarını yerinde inceleyerek, ayrıntılı bir rapor yazmasını istedi. Mithat Paşa, kısa süre sonra aldığı rapordan ve Kara Avcı'nın titizliğinden o kadar memnun oldu ki, bu kez onu, antik Babil şehri harabelerinin civarında örnek bir tarım ve orman çiftliği kurmak üzere, Bağdat vilâyetinde görevlendirdi.

Bağdat'taki görevi sonrasında Lâzkiye'ye dönen (1872) Brzozowski, burada geçirdiği on dört yıl (1872-1886) süresince yalnızca birbirinden ilginç av serüvenleri yaşamakla kalmadı, yaşadıklarını da yalın bir dille kaleme alarak, çeşitli Polonya dergilerinin sayfalarında meraklılarına aktardı.

Uzun yıllar boyunca vatan özlemi çeken yazar, Suriye'de doğmuş dört çocuğunun öğrenimlerini de düşünerek, 1886'da vatana dönmeye karar verdi ve geçmişte aleyhine savaştığı Rusya iktidarının ona dokunamayacağı bir bölgeye, Avusturya egemenliği altında kalan güney Polonya'ya yerleşti. Oldukça popüler bir şair ve tiyatro yazarı olmakla beraber, yaşamının son yılları sefalet içerisinde geçti.

Kara Avcı'nın Avcılıkla İlgili Yazıları

Kara Avcı'nın 'Türkiye'de av ve avcılık'la ilgili en değerli yazıları, 1880-81 yıllarında *"Lowiec Polski"* (Polonya Avcısı) dergisinde yayınlandı. Bu dizi yazılardan bir bölümü *'Kuzey Suriye'de Çulluk Avı'* başlığı altında yayınlanmakla birlikte, yazar, yalnızca çulluklarla sınırlı kalmaz, bölgedeki av kuşlarının durumu ile Kuzey Suriye'de avlanılan diğer hayvanlarla ilgili düşünce ve görüşlerini de okurlarına aktarır.

'Bazı Kuş Türlerinin Göçlerine Dair' başlığı altında yayınladığı bir başka yazı dizisi de, kuşkusuz çocukluğundan yetişkinliğine değin avla iç içe olmuş Polonyalı bir avcının, geniş gözlem ve incelemelerinin ürünüdür. Gözlem ve incelemelerini, 1870-1880 yılları arasında daha da yoğunlaştıran Brzozowski, konuya duyarlı günümüz araştırmacılarına aktardığı bu zengin bilgi birikimiyle önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Dizi yazıları içeriğinde, bazı kuş türlerinin her yıl neden daha fazla azalmakta oldukları konusuna da değinen yazar, uzun yıllara dayalı notları ile bu soruna ve sorulara da, akılcı açıklamalar getirir.

Kanımca, Kara Avcı'nın dergi sayfaları arasına yansımış en ilginç fikirlerinden biri de Osmanlı topraklarına Polonyalı avcıları davet etmek ve onlar için serüven dolu bir av gezisini organize etmek idi. 1881 yılında gerçekleşen bu serüven, bu yzının temel konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye'ye Davet...

Ekim 1880 tarihli "Polonya Avcısı" dergisinin 'Mektuplar' bölümünde Kara Avcı'nın Lâzkiye'den gönderdiği mektuba yer verir. Mektup, dergi okurlarına yapılmış açık bir davet idi... Kara Avcı bu mektubunda, Türkiye ve Suriye avlaklarının doğal güzellikleri ile iklimini över ve maddî olanakları iyi olan Polonyalı avcılara unutulmaz ve eşi bulunmaz bir av serüveni teklifinde bulunur. Kara Avcı bu yazılarında sürekli olarak *'Kilikya'* adını kullandığından, biz de bu bildiride aynı adı kullanacağız.

Kara Avcı, kendi el yazısı ile hazırlamış olduğu davet mektubunda, Polonyalı avcıların gururlarını okşayıcı sözcükler kullanır ve 'avcılar arasında asil soylu, varlıklı, kültürlü, antik yerleri gezmeye tutkusu olanlar mutlaka bulunuyor' diye yazar. Ardından, Türkiye avlaklarının en önemli yanlarını sıralar ve Polonya ile Kilikya avlakları arasındaki farkları anlatırken Kilikya avlaklarının üstün olduğunu söyler, buralarda avlanan Avrupalı avcıların hatıralarında unutulmaz anılar bıraktığını vurgular.

Örneğin, Kilikya'nın üstün olmasının sebeplerinden biri avlaklarının çok geniş olmasıdır. Polonya'da av bölgeleri dardır, çünkü köy ve kasabaların hudutlarıyla sınırlıdır.

Oysa Türkiye'nin av bölgelerinde köy ve kasabaya çok seyrek rastlanır ve avcı, iskân yerlerinden uzak avlanmak istiyorsa, dağları, ovaları günlerce rahat rahat gezebilir ve buralarda avcılardan başka neredeyse hiçbir insana rastlamaz. Polonya avlaklarında ise böyle bir durum mümkün değildir. Her iki ülkede av tekniklerinin gelişme düzeyini de karşılaştıran Kara Avcı, Türkiye'deki av tekniğinin daha az gelişmiş olmasını da, bir avantaj olarak niteler: Bilindiği gibi insanoğlu, doğaya müdahale etmeye başladığı zaman, yabani hayvanlar da bir önsezi ile ulaşımı daha zor ve daha uzak bölgelere çekiliyorlar. İlginçtir, av nedeniyle geçerli olan bu kaçış ve kovalama, eğer insan ilkel bir yaşam sürdürüyor ve doğanın kendi akışına müdahale etmiyorsa, aynı önsezi ile bu kez, av hayvanları iskân yerlerinden uzaklaşmamakta, ulaşımı zor yerlere çekilme ihtiyacı duymamakta ve yaşamlarını doğal şekilde sürdürmektedirler.

Kara Avcı, davet mektubunda, modern av tüfekleriyle mermilerin iyi ve kötü yanlarını da, okurlara aktarır: Kara Avcı'ya göre modern, güvenilir ve tutukluk yapmadan kullanılabilen tüfekler avcının işini çok kolaylaştırır ve başarı oranını yüksek tutar, fakat bunların kötü yanları av hayvanlarının ya yok olmasına veya rahatsız edilmeyecekleri uzak avlaklara kaçmasına neden olmalarıdır. Kilikya ve Suriye'de yaşayan halk tarafından uygulanan av metotları ise oldukça ilkel (doğancılık, tuzakçılık, ökseyle avlama ve tek atışlı tüfek kullanma) olduğundan, yabanî hayvanlar yaşadıkları yerlerde kendilerini oldukça emin buluyor ve rahatça çoğalıyorlardı. Bu nedenle de Kilikya'daki av hayvanlarının çeşitliliği ve bolluğu, Avrupa avcısını hayran bırakmaktadır.

Davet mektubunda Polonyalı avcıları ikna etmeye çalışan Kara Avcı, biraz şaka, biraz da ikinci vatanı olarak kabul ettiği Osmanlı topraklarındaki avlakları ve av hayvanlarının bolluğunu, hayranlıkla karışık över. Mektubunda Polonyalı avcılara takılır ve: *Oralarda bir yaban domuzu vurdunuz diye kendi kendinize methiyeler yazdığınız yetmediği gibi, neredeyse, 'bir yaban domuzu vurdum, heykelimi dikiniz' diye istekte bulunacaksınız. Oysa buralarda o kadar çok yaban domuzu var ki, yirmi domuz vurduğunuzu bile yazmaya değer bulmayacak, kaleminizi hokkaya batırmak ve asıl müjdenizi vermek için yirmi birinci avınızı bekleyeceksiniz*, der.

Çünkü, Polonya'da domuz avcılığı çok yaygın olduğundan, sürekli avlanma bu hayvanların çoğalmalarına ve uzun süre yaşamalarına imkân tanımamaktadır. Kara Avcı, Osmanlı topraklarındaki avlaklarda görülen yabani domuz çokluğunu Kur'an-ı Kerim'deki bir yasağı hatırlatarak, şöyle değerlendirir: *"Muhammed, Doğu ülkelerinde yaban domuzlarına mutlu, uzun bir yaşlılık temin etti. Müslümanlar tarafından hor görülüyorlar fakat, buna*

rağmen avlanma korkusundan uzak yaşamaktadırlar. Onlar da, Müslümanları hor görüyorlar! Öyle ki, keklik avında iken tesadüfen yaban domuzu ile karşılaşırsan, adeta gözlerine inanamayacaksın, onu domuzdan çok hipopotama benzeteceksin – o kadar büyüktür!"[1]

Kara Avcı, davet mektubunun devamında Polonyalı 'avcı turistler'in rastlayabilecekleri hayvanları sıralar ve herhangi bir anlaşmazlık olmaması için de, az bilinen bazı hayvanların isimlerini Latince vererek, şöyle yazar: *"Bundan başka Kilikya'nın dağlarında şu hayvanlar bulunmaktadır: Kızılgeyik, alageyik, karaca, yaban koyunu (Ovis musimon), dağ keçisi (Capra ibex), bezoar dağ keçisi (Capra aegagrus). Dağ yamaçlarında ve ovalarda ise sürülerde veya tek yaşayan ceylanlar (Antiloppe dorcas) var. Tür ve miktar olarak çok zengin olan bu hayvanlardan başka, daha, şunları da sayabilirim: Ayı (Ursus syriacus) ve pars, karakulak ve vaşak gibi çeşitli yaban kedileri. Daha sonra sırtlan (Hyaena striata), kurt ve büyük miktarda tilki ve çakal bulunmaktadır. Doğuda yaşayan avcılar, genellikle tilki ve çakalları avlamıyorlar. Av kuşlarına gelince, denize daha yakın olan ovalarda oldukça zengin turaç (Francolinus), dağlarda ise sayısız, binlerce kızıl keklik (Caccabis saxatilis) söz konusudur. Kışı geçirmek maksadı ile buraya gelen kuşlarsa, çok büyük miktarda çulluk, yaban ördekleri ve yaban kazlarıdır."*

Kara Avcı, davet çağrısı yaptığı avcılara pratik bilgiler de sunar. Örneğin, av bölgeleri çok tenha ve iskân bölgelerine uzak yerler olduğundan, ihtiyaç hâlinde avcı malzemelerinin satın alımı kolay olmamaktadır. Günlerce kırsalda kalınabileceği için, her avcının bir tüfek, bir revolver, yeterli miktarda barut ve çok çeşitli mermiyi beraberinde getirmesi unutulmamalıdır. Köy ve kasabalara inildiği zaman yiyecek maddeleri bulunur ve ucuzdur. Ancak, Polonya'dan gelişte iyi bir aşçı ile bol miktarda konserve getirilmesinde de, yarar vardır. *"Burada, üzümden üretilen votkalar iyidir. Şaraplar Lübnan ve Kıbrıs'tan getirilir. Kahve nefis, çay çok kötü, ancak rum yoktur. Onu, yanında getirmek gerek."*

Kara Avcı, avlanma merkezi olarak Adana'yı teklif eder. Buradan, çeşitli avlaklara çıkılabilir. Av köpeklerini getirmeye gerek yoktur, çünkü yerli köpeklerden faydalanılabilir.[2] Böylelikle yol masrafları da azalacaktır. Av için önerilen en iyi aylar, Kasım ve Aralık'tır.

Dönemin av kanunları ile ilgili şu bilgi, günümüz avcılarını şaşırtabilir.

Kara Avcı, şöyle yazar:

---

[1] Bu yazıda söz konusu olan av serüvenine dair bütün alıntılar "Lowiec Polski" (Polonya Avcısı) dergisinden alındı (1880, no: 10; 1881, no: 6-12; 1882, no: 104).

[2] Kara Avcı, av köpeği konusunda yanılır. Çünkü, Polonyalı avcıların iki ay süren av gezileri boyunca en çok yakındıkları konu, iyi eğitilmiş av köpeklerinin bulunmamasıydı.

"Burada av izni gerekmez. Öyle ki bir yabancı izin için başvurursa, Türk makamları bunu gülünç bulabilir."(!)

Av Turistleri Geliyor!

Kara Avcı'nın 'Davet Mektubu' yanıtsız kalmaz. Mektubun yayımlanmasından kısa bir süre sonra, Polonya'nın soylu, varlıklı aileleri arasında dokuz avcı, hayatlarının en heyecan verici av yolculuğuna hazırlanmaya başlarlar. Ancak hazırlıklar geciktiği için, bu yolculukları Kara Avcı'nın önerdiği Kasım ayında değil, Şubat 1881'de başlar.

Lvov şehrinde trene binen avcılar 8 Şubat günü Bükreş'e varır ve yine buradan, trenle, Varna'ya geçerler. Yolculuk, Kara Avcı'nın refakatinde yapılır. Varna'dan, Avusturya şirketine ait bir gemiyle İstanbul'a ulaşılır. Burada bir gün dinlendikten ve Kara Avcı'nın rehberliğinde bazı ilginç yerleri gördükten sonra, İstanbul - İzmir arası yeni bir deniz yolculuğu yapılır.

Avcıların İzmir'de tanık oldukları en ilginç ve unutulmaz olay, Kara Avcı'nın organizasyonunda gerçekleşen Mithat Paşa'nın konağını ziyaretleri ve bu ziyaret çerçevesinde Paşayla görüşmeleri idi. Avcılar, İzmir Valisi Mithat Paşa'nın kültürü ve yabancı dil bilgisine hayran kalırlar.

Daha sonra, bir Fransız şirketine ait çok lüks bir yelkenli ile Rodos adasına, Rodos'tan altmış saat yolculukla da Mersin'e ulaşırlar. Buradaki ilk kahvaltı, Kara Avcı'nın yakın dostu olan, Fransa konsolosu Geoffroy'un konağında yapılır. Konakta kısa süre dinlenen avcılar, burada kendileri için hazırlanan dört at çekişli bir posta arabasına biner ve Adana'ya gitmek için, yola çıkarlar. Bu yolculuğun ilk gecesi Tarsus'ta, bir Maronit papazının evinde konaklanır. Ertesi gün, Adana yolunda avcılıkla bağdaşmayan davranışlarda bulunurlar. Bu davranışları, doğaya saygısızlıktı. Geziye katılan avcılardan Kont Starzenski (okunuşu: Stajenski), bu saygısızlıklarını şöyle özetler: *"Adana'ya öğleyin varabildik; varmadan önce, yolda çok akbaba ve kartal gördük, uzaktan ateş ettik ama, boşuna..."*

Günümüz Türkiye'sinde bu gibi silah kullananlara ve çevreye rastgele atış yapanlara, 'maganda' derler. Avcıların yol yorgunluğu, can sıkıntısı, stres gibi gerekçelerine daha ne eklenilirse eklenilsin, profesyonel avcılıkta kabul görmeyen bu tutum ve davranışları, yol boyunca, birkaç kez daha tekrarlanır.

Adana'ya vardıklarında iyi bir otel bulunmadığından, o gece, varlıklı bir Maronit'in evinde konaklanır. Aynı gece, hiç Türkçe anlamamalarına karşın, yalnızca zaman geçirmek ve

eğlenmek için muhteşem Adana Tiyatrosuna giderek, hiç anlamadıkları Türkçe oyunu seyrederler.

Bu tiyatro binasında biri hoşlarına giden, diğeri gitmeyen iki izlenimleri olur. Hoşlarına giden, Avrupa tiyatro salonlarında uygulanan sigara içme yasağının burada uygulanmaması ve oyun boyunca kendilerinin de sigaralarını keyifle içmeleri; hoşlarına gitmeyen ise, Türk kadınlarının tamamıyla örtülü olmaları idi. Bu hoşnutsuzluk tüm Türkiye gezileri boyunca sürdü ve tek bir Türk kadının yüzünü görememenin, meraklı şaşkınlığını yaşadılar.

Polonyalı avcılar bir hafta süreyle Adana'da kalır ve bölgenin çeşitli avlaklarında, avlanırlar. Buradan, daha önceden programlanmış olan Bulgar (Bolkar) Dağlarına geçerek ayı, domuz, pars ve dağ keçisi peşine düşülecekti, ancak, grupta bulunan iki avcının aşırı yorgunlukları nedeniyle bu program uygulanamadı. Bu kez, Bulgar Dağları yerine, yorulmuş arkadaşlarını İskenderun'a götürmek üzere yanlarına alan diğer avcılar, atlarıyla, 27 Şubat günü Gâvur (Nur) Dağları yoluna çıktılar. Birkaç gün süren bu çok yorucu yolculuk süresince Misis Dağlarının yamaçlarından, Yılan Kalesinden ve Kurtkulak kasabasından geçerek, Payas (Yakacık) kasabasına vardılar. Yol boyunca tüm yiyecekleri, vurdukları kuşlar oldu. Av ve yolculuklardan yorgun düşen iki avcı 4 Mart günü gemiye binerek Avrupa'ya geri dönerken, diğer avcılar İskenderun'da kalarak, iki gün boyunca buradaki avlaklarda çakal ve yaban kedisi avladılar.

Geride kalan avcıların yeni hedefinde Nur Dağlarının daha yüksek bölgelerine çıkmak ve buralarda ayı, domuz, pars gibi büyük av hayvanlarını avlamak vardı. Ancak, bu kez de, başka iki avcının yorulduklarını ve Avrupa'ya dönmek isteklerini bildirmeleri üzerine, planda değişiklik yapıldı. İki yorgun avcı, 7 Mart günü Beyrut'ta gemiye binmek için kafileden ayrılırken, geride kalanlar da Akbeş yolculuğuna çıkar.

Beylan'da konaklayan avcılar buradan Akbeş'e varır ve buradaki bir Katolik manastırında 25 Mart'a kadar kalarak, her gün dağlara çıkıp unutulmaz av serüvenlerini yaşar, o güne değin hiç görmedikleri kuş çeşitleri ve başka av hayvanları ile tanışırlar.

Bu arada Kara Avcı, büyük bir talihsizlik yaşar. Bindiği katırdan düşerek kaburga kemiklerini kırdığından grup arkadaşlarından üzüntüyle ayrılır ve kendi hizmetçisiyle eve, Lâzkiye'ye döner.

Geride kalanlar, 25 Mart günü Arap kökenli rehberleriyle birlikte Antakya'ya doğru yola çıkar ve bu yolculuklarının ilk gecesini Kırıkhan'da geçirirler. Büyük hayranlık

duydukları Antakya'da, 9 Nisan gününe değin kalırlar. Buradaki konukluklarının bazı geceleri dağlarda, Amik Gölü civarında ve Orontes (Asi) nehri kıyılarındaki avlaklarda yaşanır.

9 Nisan günü, atları üzerinde Antakya'dan ayrılır ve iki gün süreli yolculuktan sonra İskenderun'a varır, burada bir Rus gemisine binerek, Lâzkiye'ye geçerler. Planları, Lâzkiye'de karaya çıkarak Kara Avcı'nın konağında misafir olmak ve bir ay boyunca Kara Avcı'nın konukseverliğinden yararlanırken, arada, ceylan ve çakal avcılığı yapmaktı.

Ancak, Türklerin o yaygın deyimiyle 'evdeki hesap çarşıya uymaz' ve avcılar arasında üçüncü kez 'yorulmuşluk', 'bıkkınlık' yaşanır. Rus gemisinde bulunan dört avcıdan üçü, ortak bir karar alırlar. Buna göre, seyahatleri, aynı gemiyle Beyrut'a kadar devam edecek ve oradan da Avrupa'ya dönülecektir. Geriye, tek bir avcı kalmıştır: Kont Starzenski. Kara Avcı'nın davetini sonuna kadar uygulayan Starzenski gemiden iner ve 12 Mayıs gününe kadar Lâzkiye'de kalarak, en küçük bir yorgunlukta bulunmadan, Türkiye'deki av macerasını sürdürür.

12 Mayıs günü, Fransa bayraklı "La Seyne" gemisiyle Türkiye'den ayrılarak eve dönüş yapan Kont Starzenski'nin anılarında hayranlıkla yer eden Türkiye avlakları ve avları daha sonraki günlerde kendisi tarafından yazıya aktarılacak, yayımlanacak ve bir belge olarak günümüze gelecektir.

Polonyalı Avcıların Gözüyle Türkiye'de Av

a) Avladıkları Kuş ve Hayvanların Türleri

Kara Avcı'nın davet mektubuna katılanlar dışında, zaman zaman, başka Avrupalı avcılar da Türkiye avlaklarında avlanmalarına ve gözlemlerini kimi dergilerde yayımlamalarına karşın, yazdıklarıyla iz bırakanlar arasında en önemlilerinden biri, hiç kuşkusuz, Kont Starzenski olmuştur.

Yazımın bu bölümünde yer alan bilgilerin büyük çoğunluğu, Starzenski'nin makalesinden alıntılandı. Adı geçen avcının büyük bir titizlik içerisinde aktardığı verilere göre, geziye katılan tüm Polonyalı avcıların avladıkları kuşlarla diğer av hayvanlarının toplamı 357'dir.

Kont Starzenski'nin verileri, şöyledir:

1 Sırtlan, 1 Kurt, 4 Yaban Kedisi *(Felis caligata, Felis chaus)*, 16 Çakal, 2 Tilki, 4 Kuyruksüren, 2 Ceylan, 1 Alageyik, 33 Tavşan, 24 Turaç, 17 Kızıl Keklik, 63 Bıldırcın, 18 Bıldırcın Kılavuzu, 4 Ak Pelikan, 3 Karabatak, 12 Balıkçıl, 36 Mavi Su Tavuğu *(Porphirea)*,

6 Yaban Ördeği, 2 Dalgıç, 2 Kocagöz, 9 Su Çulluğu, 7 Sakarmeke, 7 Kızkuşu, 4 Kartal, 2 Akbaba, 16 Atmaca, 3 Çulluk ve 58 adet başka türlerden küçük kuşlar.

Konuyla ilgili yazılı kaynaklar incelendiği zaman, avcıların, ciddi bir hayal kırıklığı yaşadıkları görülmektedir. Nedeni, Türkiye avlakları ile genel doğa yapısına alışkın olmayan Polonyalı avcıların erken yorulmaları, grubun hızla çözülüp dağılması ve önceden belirlenen programın uygulanamamasıdır. Oysa, programlarına göre Bulgar Dağında ayı, domuz ve pars avlanacaktı. Hiçbir avlakta, bu erken yorgunlukları ve çözülmeleri nedeniyle özlenildiği gibi büyük baş hayvan avcılığını gerçekleştiremediler. Geriye, izleri küçük tepelerde ve ovalarda sürülebilen kuş türleri kaldı. Üç ay süreli gezileri boyunca yaban domuzuna, yalnız bir kez rastladılar. Pars ve ayıyı ise, hiç göremediler.

Starzenski, şaka yüklü bir yorumunda, Pars konusunu şöyle yazar: *"Burada pars avı, bizim Karpat Dağlarında olduğu kadar tehlikelidir… Çünkü hem burada, hem Karpat Dağlarında, avcının büyük ihtimalle karşılaşabildiği bir tehlike var: Bir parsa rastlamamak! Yirmi yıldır, vatanımda bu tehlikeyi göz önüne alarak ava çıkıyorum. Burada da, aynı tehlike!"*

Pars avında yaşadıkları şanssızlığı, profesyonel bir avcı bile değiştiremedi. Kendisi için 'Parsçı' lakabını kullanan Ermeni asıllı bir avcının rehberliğinde bile dağa çıkmalarına karşın, ne yazık ki 'Parsçı' da, onları bir tek parsla buluşturamadı.

Yaban domuzuna gelince… Avcılarımız yaban domuzu ile bir kez karşılaştılar, bu karşılaşmaları da oldukça ilginç olmuştur. Bir gün, Amik Gölü kıyılarına uzak küçük bir adacığın sazlıkları arasında kendi başına dolaşan bir domuzu görürler ve 'garip hayvan, garip av metodu ister' diye düşünürler. Avcılarımız, hemen görev bölümü yaparlar. Kimileri, kayıkları ile bu küçük adacığı çevreleyerek kontrol altına alırlarken, kimileri de sazlıklar arasından sürerek, domuzu dışarıya çıkarmaya çalışırlar. Böylelikle Polonyalı avcılarımız hayatlarında ilk ve belki de son kez şu serüveni yaşarlar: Bir domuzu gölde, kayık içerisinde avlamak!!!

Ne var ki bu garip huylu domuz, Starzenski'nin anlattığına göre "balina olup suya atladı ve engine açıldı…"

Büyükbaş av hayvanı olarak nitelendirebileceğimiz 1 sırtlan, 1 kurt, 4 yaban kedisi, 16 çakal, 2 tilki, 4 kuyruksüren, 2 ceylan ve 1 alageyik dışında küçük kuş türleri ile yetinmek zorunda kalan avcılarımızın ilgi ve dikkatlerini en çok; kuyruksüren, sırtlan ve turaç çekti. Çünkü bu üç av hayvanının hiçbiri, Polonya'da bulunmamaktadır.

Yalnızca resimlerinden bildikleri ve vurabildikleri tek sırtlana, bir mağaranın kapısında birkaç gece boyunca bekledikten sonra sahip olabildiler. Kuyruksüren ise, o güne değin hiç bilmedikleri bir hayvandı. Bu av hayvanından, ismini hiç bilmeden Amik Gölü civarında birkaç tane vurdular. Ancak, postlarını yerlilere gösterdikten sonra bunun, 'Firavun Faresi' olarak da bilinen kuyruksüren olduğunu öğrendiler.

Starzenski, Polonya'da hiç bulunmayan turaçla ilgili okurlara geniş ve ayrıntılı bilgiler sunarken de, bu kuşun sıcak iklimlerde yaşadığını aktarır.

Polonyalı avcıların dikkat çeken bir başka önemli gözlemleri ise, Polonya avlaklarından çok iyi bildikleri kimi av hayvanlarıyla Türkiye'de gördükleri arasındaki farklılıklar idi.

Örneğin; tavşan, tilki, sincap ve Amik Gölü bölgesinde rastladıkları vaşak, Polonya'da tanıdıklarından boy ve renk olarak ayrılmaktadır. Yine Amik Gölünde avladıkları kızkuşları da yalnızca tüylerindeki renkle değil, kanat uçlarında bulunan bağ çengelleriyle de farklılıklar gösterir. Yine, Polonya'nın göl bölgelerinde çok yaygın olarak bulunan karabataklar, Türkiye'de, simsiyah tüyleri ile Avrupalıların ilgisini çeker.

Kısacası, 19'uncu yüzyıl Türkiye faunasının değişikliği ve zenginliği, yabancı avcılar için son derecede şaşırtıcı ve hatta kimi yerlerde de bir yabancıyı olağanüstü boyutlarda hayran bırakacak özelliklere sahiptir. Avrupalı avcılar tarafından dile getirilen bu hayranlığın en güzel örneği, kayıtlara geçen şu sözlerde yer alır: "Amik Gölü kıyılarında mükemmel bir sabah geçirdim. Denilebilir ki Nuh Peygamber, tufan sona erince gemisinin pencerelerini açtı ve kuşları, burada özgür bıraktı."

Amik Gölü'nün o muhteşem manzarası ve zengin doğası, Avrupalı avcıların anılarından hiç silinmez. Amik Gölü, bir 'kuş cenneti' olarak anılmaktadır. Bu noktada ben, büyük bir kederle şunları söylemek zorundayım: Ne yazık ki, geçmiş binlerce yılın doğa cenneti olan bu göl, yakın zamanlarımızın çevre katliamları sonucunda ortadan kalkmış, silinip, yok olmuştur.

b) Av Biçimlerine Dair

Polonyalı avcılar Türkiye ve Suriye'de yaşadıkları av serüvenlerini anlatırlarken, bizde de eski bir av geleneği olan, zamanla uygulanmayan, fakat son yıllarda bazı avcı kulüplerimiz tarafından yeniden canlandırılmaya çalışılan 'Doğanla avlanma' (Doğancılık) konusuna da, atıfta bulunurlar. Starzenski bu av biçimini anlatırken 'Suriye' adını kullanır.

Ancak, bu toprakların, uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu da, unutmamamız gerekir.

Starzenski, şöyle yazar:

"Suriye, büsbütün bir 'doğancılık ülkesi'dir. Lâzkiye, Halep, Diyarbakır gibi yerlerde doğancılıkla uğraşıldığı kadar, galiba, dünyanın hiçbir yerinde uğraşılmıyor. Lâzkiye, deniz körfezinde, Nahr el-Kebir isimli bir nehir yanında, genişçe bir çölle çevrelenen şehirdir. Bu çöl, dağlarla çevrilidir. Böylece, bu bölge avcılar için adeta bir 'Eldorado' rolüne girmektedir. Bütün yönlerden gelen ve buradan geçen göçebe kuşların miktarı öyle büyüktür ki, biz - Kuzey dünyasının fakir sakinleri - bunu hayal bile edemiyoruz. İnanır mısınız? Pek büyük bir şehir olmayan Lâzkiye'de birkaç yüz avcı var ve her biri mükemmel eğitilmiş bir doğana sahiptir. Her biri, kuşların göç uçuşlarını sabırsızlıkla bekliyor ki, doğanı ile kırlara çıkabilsin. Bu avda kullanılan Suriye doğanı, Avrupa'da hiç bilinmeyen yırtıcı kuş türlerinden biridir. Tüy rengiyle bizim çakırkuşuna (Accipiter gentilis) biraz benziyor, ancak çok daha küçüktür. Burada onu, çok kolay bir şekilde yakalıyorlar: Ökse kullanarak. Ökseye yakalanmış kuş, birkaç gün içinde insana güzelce alışıyor, alışınca da, avcı, avlama eğitimine başlıyor. İki hafta kadar süren bu eğitim sonucunda kuş, artık avlanmaya hazırdır."

Bu konu bağlamında Polonyalı avcı, Lâzkiye'li birkaç avcı ve doğancı ile beraber at üstünde çıktıkları av serüvenini de anlatır. Bu avda en önemli rollerden biri de, Vizsla köpeklerinindir. Avcı, gözlemlerini şöyle aktarır: İlk önce, köpekler bırakılır. Arkada, doğancılarla avcılar düz bir sıra şeklinde dururlar. Köpeklerden biri, saklandığı yerdeki bıldırcın, keklik veya turacı yerinden uçurur uçurmaz, en yakında bulunan doğancı, elindeki doğanını hemen salar. Doğan, birkaç saniyede kurbanının üzerine pençeleriyle çöker ve birlikte yere düşerler. At üzerindeki avcıya kalansa atından inmek ve doğanın pençeleri arasında hâlâ çırpınan kuşu yerden alarak, bıçakla boğazlamak.

Ancak Polonyalı avcı bu av biçimini ne kendi ülkesinde, ne de Suriye'de beğenmez. Gerekçesini de, *"Aktif avcı değil, sadece pasif bir seyirci olduğum avlardan hoşlanmıyorum… Bana dünyanın hangi kıymetleri verilirse verilsin, ben, böylesine barbarca bir ava asla katılmak istemezdim"* sözleriyle açıklar.

Kara Avcı'nın *'Polonya Avcısı'* dergisinde yayımlanan *'Bazı Kuş Türlerinin Göçlerine Dair'* başlıklı yazısında ise, Suriye ve Hatay'da kullanılan ökse avcılığı şöyle anlatılır:

"Burada yaşayan yerli avcılar, en iyi kuş avı metodu olarak, ökse avını düşünürler. Diğer bölgelerde kullanılan ağları hiç kullanmıyorlar ama, kuşları ve özellikle eti burada çok

sevilen üveyikleri, çoğunlukla ökseyle avlamaktadırlar. Kuşların alışkanlıklarını göz önünde tutarak, ökse çubuklarını, kırlarda veya nehir kıyılarında tek olarak bulunan ağaçların kuru dalları üzerine yerleştiriyorlar. Kuşkusuz, bu ökse türü, şimdiye kadar gördüğüm, bildiğim ökselerin en kaliteli olanıdır. Bu ökseleri uzun süre saklamak mümkündür ve saklanıldığı sürede de kalitesinden hiç kaybetmemektedir. Ökseyi, Latincesi Karia Myxa *olan kocaman bir ağacın meyvelerinden üretiyorlar. Bu ağacın asıl vatanının neresi olduğunu bilmiyorum ama, şu anda çok yaygındır ve bütün bahçelerde bulunmaktadır. Meyveleri kiraz büyüklüğünde olup, rengi berraktır.* Karia *öksesine yapışan kuşların - en büyüğünün bile - bu ökseden kurtulma şansı, yeniden uçma gücü yoktur."*

Kara Avcı, bu öksenin kalitesini överken, diğer yandan da olumsuzluğuna değinir. Aslında küçük av kuşları için kurulan ökse, bilinçsizce yapılan bu avlama sonucunda başka kuşlara da zarar vermektedir. Bir tür yapışkan olan öksenin gücü o denli yakalayıcıdır ki, örneğin nesilleri Avrupa'da giderek tükenen ve bu gerekçeyle de son birkaç yüzyıldan beri koruma altına alınarak avlanmaları kesinlikle yasaklanan kuşların kralı kartal bile, ökselere kurban edilmekte, varlıkları daha da azalmaktadır.

Büyük bir hassasiyetle bu olumsuzluğa değinen Kara Avcı, Lâzkiye civarında yaşadığı garip bir olayı anlatır: Kara Avcı, bir gün, alçak çalılar arasında kâh seken, kâh yere düşen ve bu hâliyle bulunduğu yerden uzaklaşmaya çalışan kocaman bir kartal görür. Adıyla, kanatlarındaki gücüyle anılan bu kartal neden bir türlü havalanıp uçamıyor diye şaşırır. Kartala yaklaşır ve işte o trajik görüntüyle karşılaşır: Kuşların 'Kralı' olan o koca kartalın kanatları bir ökse çubuğunun üzerine, adeta, zincirlenmişti. Demek ki, diyor Kara Avcı, *'Kartal kadar büyük ve güçlü kuşlar bile bu tür ökseden kurtulamadan, çakalların, tilkilerin kurbanı oluyorlar…''*

Kara Avcı'nın bizzat yaşadığı, tanığı olduğu bir başka ilginç ava daha değinelim. Olay, Balkanlar'da[3] yaşanmış bir yaban ördeği avıyla ilgilidir. Şöyle yazar:

"Meriç nehri Yeşilbaş ve Çıkrıkçın ördekleriyle çok zengindir. Şişmanca Türk beyleri, şişmanlıktan dolayı hareket edecek hâlleri hiç olmamasına karşın, silah severlerdendir… Meriç kıyılarına yer altı barınağı kazar, birkaç evcil ördeği kıyıya bağlar ve günlerce orada otururak, yaban ördeklerinin gelmesini beklerler… Yaban ördekleri, suda yüzen arkadaşlarını görerek, barınağa kadar gelirler… Vurulmuş ördekleri sudan toplamak için

[3] Kara Avcı'nın Osmanlı Devleti'nde geçirdiği otuz yılı aşkın dönemin bir kısmı Balkanlar'da, telgraf hattı inşaat yerlerinde geçti... Her yerde olduğu gibi, buralarda da yalnızca görevlendirildiği işlerle uğraşmadı. Yerli av biçimlerini, yerli hayvanlarla kuşlarını gözlemledi, notlar aldı ve bu notlarını daha sonraki yıllarda yayımladı. *'Bazı Kuş Türlerinin Göçlerine Dair'* başlıklı yazı dizisi, bu dönemin gözlemleriyle ilgilidir.

kendilerini heyecanla suya atan kauçuk elbiseli beyler, görülecek bir şeydir...! Daha zengin olanlar, yer altı barınaklarını daha da konforlu hazırlıyorlar. Birini bizzat tanıdım. Barınağında banyo odası nasıl kurulabilir diye, kafasını yormaktaydı… Birçokları barınaklarında geceleyerek, ördekleri ay ışığında avlamaktadır… Yaban ördeği bek avını, merhum Sultan Abdülaziz de çok sevdi. Bir zamanlar Küçük Çekmece'deki Sultan mülkünde görev aldığımda, Büyük Vezir Fuat Paşa'nın emriyle gölde on on beş kulübecik kurdum. Suda yüzen bu kulübecikleri sazlarla öyle örttüm ki, görünümleri ile küçük adacıkların taklitleri idi."

Türkiye av turizmine Polonya'dan katılan avcılarımızın anıları arasında unutulmaz kalan resim karelerinden biri de, sürek avı olmuştur. Ancak, avcılarımızın burada gördükleri sürek avına ait ilk izlenimleri, olumlu değildir. Çünkü, Arap ve Türk asıllı sürenciler beraberlerinde getirdikleri tüfekleri ile her yere ve her kuşa o kadar çok ve amaçsızca atış yaptılar ki, bu avda rehberlik yaptıkları yabancı konuklara tüfeklerini kullanma olanağını neredeyse hiç tanımadılar.

Starzenski, buradaki sürek avcılığına ilişkin anılarında, şöyle yazar:

"Tanrı, her Avrupalı avcıyı böyle sürencilerden korusun! Türklerle Araplar dünyanın en misafirperver milletleridir ama, onların misafirperverliği avın başladığı yerde bitiyor."

Avcı, bir gün sonraki gözlemlerini ise, şöyle kaydeder:

"Dünkü avdan ders alarak, bugün, yerli sürencilerin metotlarına karşı çıktık ve Osmanlı Devleti temsilcilerini silahsızlandırdık."

İlk günlerin olumsuz izlenimleri, birkaç gün sonra ortadan kalkar. Starzenski, Amik Gölüne ilişkin anılarında yerli avcılara iltifatlarda bulunarak, duygularını, bu kez şöyle aktarır:

"Buradaki sürenciler hünerli, istekli ve beceriklidir. Şimdiye dek hiç bilmedikleri bir av türünün ikinci günü güzelce örgütlendiler ve artık, Avrupa'nın en iyi sürencileriyle bile yarışa girmeye hazırdılar."

Avcılarımız, bu sürek avının İskenderun civarındaki maceralarında, kendilerine son derece ilginç gelen bir avlanma biçimine tanık oldular. Polonyalı avcılar, Roma döneminden kalma antik su kemerinin üzerinde mevzilendirildiler. Yerli sürenciler ise, oleander (zakkum) çalılıklarından hareketle, çakal ve vaşakları, onların üzerine sürdüler. Amik Gölü çevresinde ise, yıllardır, akıllarına düşüncesini bile getirmedikleri egzotik bir av bekçiliğinde bulundular. Birkaç gece süren bu bekçilik, sırtlanların saklandıkları mağaranın önünde oldu! Polonya'da böyle bir avın hayalini kurmak bile, iki nedenden dolayı mümkün değildir. Birincisi, bizde

mağara, neredeyse yok denecek kadar az; ikincisi, var olan mağaralarımızda ise barınabilen av hayvanı yoktur. Dolayısıyla mağaranın kapısında av beklemek, ilk kez Türkiye'de yaşamış oldukları bir maceradır.

Böylelikle, hayatları boyunca gerçek bir sırtlanı ne yakından görmüş, ne sesini uzaktan bile duymamış avcı turistler, büyük bir heyecanla mağara kapısında bekleştikleri ilk gece, mağara içlerinden gelen Sırtlan sesini de duymuş olurlar. Aynı heyecan, ikinci gece de yaşandı. Ancak, geceler boyunca mağara kapısı önünde beklemelerine karşın sonuç alamamaları, kimilerindeki heyecanı azalttı ve oradan ayrıldılar. Geride, inatçı sabrıyla tek bir avcı kaldı. Ve nihayet, günlerdir mağarasında saklanan sırtlan da bir gece dışarıya çıktı ki, bu çıkışı, onun sonu oldu!

c) Polonyalı Avcı Turistlerin Av Kurallarını Çiğnemesine Dair

Av gezisine katılan avcılar, ne yazık ki av kurallarına pek uymadılar. Polonya'da, özellikle de kendi özel avlaklarında avcılığın etik kurallarına önem veren ve bu kurallara mutlaka uyan avcılar, Türkiye avlaklarına varır varmaz tüm etik kuralları unuturlar! Kont Starzenski'nin anılarında bu gerçekler de yer alır. Birçok kural ve yasağı çiğneyen Starzenski bunu öylesine kayıtsızca anlatır ki, anlattıklarında, kendi davranışına dair tek bir tenkit sözcüğü ya da bir hatayı sonradan anlamış olmanın ezikliği, pişmanlığı görülmez, hatta davranışını kusursuz sanır! Yaptığı hatayı nasıl hafife aldığı, sözlerindeki şu rahat anlatımdan da kolaylıkla anlaşılmaktadır:

"Tarsus'tan Adana'ya giderken, yolda kartallarla akbabalara bol bol ateş ettik ama, vuramadık..."

Ne kadar acı bir yaklaşım…

Oysa Starzenski başta olmak üzere, diğer avcılarımız da bilmiyorlar mı ki 'kuşların kralı' kartal Polonya'da kutsal bilinmekte, millî armamızda yer almakta ve tükenen neslinin korunması için avı eski Polonya kralları tarafından bile yasaklanmıştır. Bu gerçekler elbette bilinmektedir. Ancak avcılarımız, Türkiye topraklarında bu gerçekleri unutmuş ve buralarda korkusuzca atış yapacak kadar, tüm etik değerlerden uzaklaşmışlardır. Aynı şekilde akbabalar da ülkemizde, koruma altında bulunan birkaç çiftten ibarettir. Gerçek bir avcı, dünyanın neresinde olursa olsun, bu türden kuşları korumakla mükellef değil midir?

Avcılarımızın anılarında yer alan şu paragraf da, oldukça düşündürücüdür:

"Akşamüstü, köyümüzün üzerinden sürülerle ak pelikan geçti. Geçerken, olağanüstü bir kanat sesi çıkardılar… Bu öyle bir uğultu idi ki, sanki bir kasırga gelirmiş gibi… Diri olan

herkes fırladı, tüfek kaptı ve kaldığımız han, bir anda, adeta 'ateş değirmeni' oldu! Ne var ki, hiçbir kuşun tek tüyü bile yere düşmedi…"

Starzenski, onca yoğun atışa karşın tek bir tüyün bile yere düşmemesini iki nedenle açıklar. Bir: Ak pelikanların göğüs tüyleri öylesine serttir ki, bu tüyler onları, çelik bir zırh gibi korumaktadır. İki: Pelikanlar o kadar yüksekten uçmaktaydılar ki, kullanılan tüfeklerdeki hiçbir saçma, onların yüksekliğine ulaşamadı.

Burada, yine avcılık adına etik bir sorun vardır. Avcılarımız, pelikanların göğüs tüylerinin çelik bir zırh kadar dayanaklı olduğunu ve daha da önemlisi, o kadar yüksekte uçarlarken vurulmalarının mümkün olmadığını bilmiyorlar mıydı?

Bu iki basit gerçeğe karşın, handaki tüm avcılar hemen tüfeklerine sarılıp, deli gibi atışa başladılar! Yukarıdaki soruyu tekrar etmekte yarar var: Profesyonel avcılık, böyle mi olmalıdır?

Aklımıza, küçük çocukların, kendi oyuncak silahları ile oynamaları geliyor. Çocukların ve oyuncak tüfeklerinin birbirine karışan gürültülü sesleri! Anlaşılan, bizim avcı turistler de aynı özellikleri taşımaktaydı: Gürültü yapma merakı!

Avcı turistlerin(!) yeterince usta olmadıklarının bir başka örneği de, turaç avında görülür. Polonya avlaklarında hiç bulunmayan bu kuş türünü avlamak, avcılarımız için ilginç ve unutulmaz bir serüven olacaktı.. Ne var ki turacı köpeksiz avlamak, profesyonel olmayan bir uğraştır. Avcılarımız bu gerçeği de bilmelerine karşın, yine de Türkiye yolculuğuna eğitilmiş av köpekleri olmadan çıkarlar ve turaç avına da, köpeksiz giderler. Starzenski, şu itirafta bulunur:

"Adana'nın ardındaki kırlarda çok güzel bir av yaptık. Ne yazık ki köpeğimiz olmadığı için, vurduğumuz turaçların çoğu, dikenli çalıların arasında kaldı, bulunamadı."

Uzak bir ülkenin avlaklarına yeterli donanımla gitmemenin pişmanlığı, avcımızın şu ifadelerinde de tekrarlanmaktadır:

"Keşke Polonya'dan iyi bir av köpeği getirseydik. Burada köpeğimiz olmadığı için, vurulmuş veya yaralanmış kuşların büyük bir kısmı, çakallara kaldı."

Avcılıkla bağdaşmayan bir başka ilkel davranış da, Asi Nehri kıyılarında yaşanır.

Kont Starzenski, nehir üzerinde uçmakta olan büyük bir kartal görür ve hiç düşünmeden, hemen atışını yapar. Vurulan kartal, nehre düşer. Kuşkusuz, Starzenski'nin yaptığı tam bir aptallık örneği!!! Hem, avlanılması yasak olan bir kuş türünü bile bile avlamakta, hem, vurulması hâlinde nehre düşeceği çok net ve açık olan bir avı, avlamakta!!!

Bu aptallığına rağmen Starzenski, sanki övülecek bir işi başarmış gibi, yaptığı ilkelliği şöyle aktarır:

"Ha… Kartalım şu anda herhâlde denize doğru yüzmektedir…"

Bir tür barbarlık olan bu küstahlığa tepki duymamak, doğrusu, elde değildir.

Bana öyle geliyor ki, o dönem Türkiye'sine gelen yabancı avcıların bu ilkel tavırlarında, biraz, sömürü eğilimi yer almaktaydı. Eğer bir avcı, kendi ülkesinde, kendi özel ormanında, kendi maddi imkânlarıyla yürüttüğü avlaklarında yasaklarla kurallara kesinlikle önem veriyorsa, bu tutum ve davranışını bir başka ülkede de aynen uygulamalıdır. Bunun tersi olduğu zaman, uygulama, tam bir 'sömürüye' dönüşmektedir. Yabancı bir ülkenin ormanlarında ne görülürse vurmak! Ağaç dalları arasında kanat çırpan ne varsa ateş etmek! Vurulanın adı bilinmiyorsa bile, yine de vurmak! Neslinin tehlike altında olup olmadığına dair araştırma yapmadan vurmak!

İşte, bu barbarlığa bir örnek daha: Adana civarında ava çıkan Starzenski, kayalar arasında çok güzel bir yaban kedisi görür, bu güzelliğe hayran olur. O güne değin böyle bir hayvanı hiç görmemiştir. Yukarıda sözünü ettiğim 'sömürü'den yararlanır ve tüfeğini çekerek, hayvanı oracıkta vurur. Oysa hayranlık duyduğu bu hayvanla ilgili, en küçük bir bilgisi yoktur. Birkaç gün sonra, vurduğu hayvanın postunu yerlilere gösterir ve şunları öğrenir: Bu bir saz kedisidir. Sayıları çok azdır ve yalnız bu bölgede yaşamaktadır. Vurulması, türü açısından bir kayıptır!!!

Şimdi biz, Starzenski için başarılı, profesyonel, etik değerlere ve doğaya saygılı bir avcı diyebilir miyiz?

Ve ne kadar ilginçtir ki, biz, kendi anılarından yola çıkarak Starzenski'yi eleştirirken, o da kalkmış, 'av yasası yok' diye, şu sözleriyle başkalarını eleştirmekte:

"Burada avlanmak, çok hoştur. Herhangi bir av kuralı, hayvanlara yönelik herhangi bir koruma yasası olmadığından dolayı, avcılar tamamen özgürdürler... Bu özgürlükten dolayı her hayvanı, her kuşu, her istenilen yerde vurmak serbestisi de, her hâlde, av hayvanlarının durumunu çok feci şekilde etkiliyor olsa gerek."

Türklerde, yine güzel bir deyim vardır. 'Kendi gözündeki merteği görmez, başkasında çöp arar' diye… Bu Polonyalı avcının yaptığı ile yazdığını karşılaştırdığımız zaman, aklımıza, bu güzel ve yerinde söylenmiş deyimden başka ne gelebilir?

d) Yerli Avcıların Av Kurallarını Çiğnemesine Dair

'Davet Mektubu'nu kaleme alan Kara Avcı, tam 33 yıl boyunca Türkiye'de yaşadı.

Kara Avcı etik kurallara saygı gösteren gerçek bir avcı idi. Türkiye'deki av dünyasını çok iyi gözlemledi ve doğru bulmadığı kimi davranışları da yazılarına içtenlikle aktardı.

Kara Avcı'nın dikkat çeken yazılarından biri de, Osmanlı Devleti'ndeki av kuşlarının, katliamlarına ilişkindir. Onun gözlemlerine göre, 1880 yılında Lâzkiye, Karaman, Mersin ve Adana bölgelerinde, normalde hiç yaşanmayan bir çulluk akını görüldü. O güne değin çulluklar, her kış mevsimi kuzey ülkelerinden Türkiye ile Arap ülkelerine göç ediyorlardı. Ancak 1880 yılında, Orta Avrupa'da, Trakya ve Kuzey Anadolu'da kış çok sert yaşandığı için, bu göç, olağanüstü bir şekil aldı. Kuşların miktarı öylesine büyüktü ki, Kara Avcı'nın oturduğu Lâzkiye şehrindeki her ağaç dalı ile toprak parçasının üzerini, adeta bir kalın örtü gibi kapladılar.

Kuşlar o kadar yorgun ve üşümüştüler ki, çoğu, kondukları yerlerden bir daha kalkamadı.

Lâzkiye halkı, bu büyük çulluk akını üzerine ava çıktı. Kara Avcı'ya göre bu bir çulluk katliamıydı. Tüfeği olan ve olmayan herkes, ava çıktı! Kara Avcı, nasıl olursa olsun tüfeklenmiş olanlara karşı küçümseyici bir yaklaşım gösterir ve onlar için 'avcı' değil, 'eşkıya' anlamına da gelebilecek şekilde 'şehirli tüfekçiler' tanımını yapar.

Çoluk çocuk herkes, bu katliama koşar. Kimileri ise, havanın yağmurlu olmasına karşın evlerinin avlularında büyük şemsiyeler kurar ve bu şemsiyeler altında pusuya yatarak, ellerindeki tüfeklerle kendi avlularında avcılık yaparlar. Babalar ve ağabeyler vuruyor, çocuk ve kadınlar vurulan çullukları topluyorlardı. Kara Avcı, bu tüfekli karmaşanın içerisinde hiç kimsenin vurulup ölmemesini, gerçek bir 'mucize' olarak yorumlar.

Ancak avın ikinci haftasında bir kadın ve bir çocuk yaralanır.

Lâzkiye valisi, şehir içerisinde avlanmayı yasaklar.

Uygulanmaya başlanan yasak sonrasında 'şehirli tüfekçiler' şehrin dışına dökülür ve bu kez de toplu çulluk katliamına, şehrin dışında devam ederler. Ancak, valinin yasağı çok uzun sürmez. Kara Avcı, yasağın kalkmasını şöyle anlatır:

"Valinin bu yasağı, bütün Osmanlı yasakları ve emirleri gibi, çabuk bitti. Nasıl mı bitti? İlk gün, şehirden kovulmuş 'tüfekçiler' tarlalara, kırlara döküldü. Ancak, şehir dışında avlanmayı beğenmediklerinden, birkaç gün sonra, yavaş yavaş şehrin içine, kendi bahçelerine döndüler… Kendi evlerinin avlu ve bahçelerini yeniden zaptederek, yasaktan önce olduğu gibi, sabahtan akşama kadar tüfek sesleriyle tüm şehri kuşattılar…"

Plansız, kuralsız, yasasız ve her türlü etik kuraldan uzak şekilde yapılan avcılık türlerine şiddetle karşı çıkan Kara Avcı; İstanbul ve Trakya'da görevli olduğu yıllarda tanık olduğu her çeşit av katliamını yazılı bir rapor hâlinde Dersaadet'e bildirmekten vaz geçmedi.

Bıldırcın, keklik, turaç gibi av kuşlarının etik kurallara uyulmadan avlanmalarının yalnızca bu tür kuş popülasyonlarının azalmasına değil, ekin tarlalarının da zarar görmesine neden olduğunu kaydeden Kara Avcı, aynı raporlarında, bütün bu olumsuzluklara devlet görevlilerinin de 'sorumsuz avcılıklarından dolayı' destek verip kötü örnek oluşturduklarını yazmaktan da çekinmez.

Kara Avcı, raporlarında, 'Atmacacı' denilen avcılardan büyük çoğunluğunun, yukarıda sözü edilen kötü avcılıkları nedeniyle göç kuşlarının peşine düştükleri zaman ekili tarlaları da talan ettiklerini, ekinlere büyük zarar verdiklerini ve bunun sonucunda da devlete tarımdan gelecek vergilerde ciddi kayıplar olacağını ısrarla vurgular.

Ancak, bu ısrarlı uyarılara karşı değişen hiçbir şey olmaz.

Kara Avcı, her yıl, aynı şikayet ve uyarılarını ilgili bölge kaymakamlarına yazar.

Burada, yine Türklerin bir deyimine, 'balık baştan kokar' sözlerine değinmek isterim.

Kara Avcı şikâyet ve uyarılarına olumlu yanıt almaz, çünkü 'Balık baştan kokar' örneğiyle, Dersaadet'ten çok uzak bir yerde oturan kaymakamlar Osmanlı Devleti'nin bütçesini pek düşünmezler. Dahası, 'bilinçsiz avcılar listesi'nde, devletin kendi görevlileri de vardır. Kara Avcı, kaymakamlarla olan yazışmalarını ve konuya ilişkin değerlendirmelerini şöyle yazar: "*Ve bunun üzerine Kaymakam, her yıl sert bir emirname yazarak atlı jandarmaları kasabalara, tarlalara sevkeder. Jandarmalar, halkta var olan atmacaları toplar... Ne var ki üç-dört gün sonra işler yeniden eskisi gibi olur... Nasıl olmasın! Jandarma da, zabıta da, kadı, müftü, molla ve hatta bazan Kaymakamın kendisi de atmacacı ise, nasıl olmasın!*"

Sonuç

Sonuç olarak, şu değerlendirmede bulunabilirim ki: Yabancı avcıların Türkiye'de avlanmalarına dair yazdıkları anıları, Türk avcılık tarihini inceleyen araştırmacılar için ilginç ve zengin bir bilgi kaynağı konumundadır. Şüphesiz, dışarıdan gelen bir avcı, farklı hayvan türleri ile farklı av koşullarına alışkın olmasından dolayı, Türkiye'de gördüklerini ve yaşadıklarını daha detaylı olarak hafızasında tutar, çok daha ayrıntılarıyla anlatır. Şu da bir gerçektir ki, yabancı bir avcı kendi ülkesi ile Türkiye'de uygulanan av kurallarını

karşılaştırabilme olanaklarına sahip olduğundan, bu konuda yapılan gözlem ve saptamalar çok değerli olabilmektedir.

Ve yine bilindiği gibi, Osmanlı döneminde Avrupa'dan avlanmaya gelen yabancı avcı sayısı, oldukça yüksekti. Kuşkusuz, Polonyalı avcıların anı kitaplarının varlığı gibi, başka ülkelerde de Türkiye avcılığına ve avlaklarına atıfta bulunan yazılı anıların bulunması, mümkündür. Kanımca, çeşitli ülkelerde yazılmış av anılarını toplayan bir derlemenin Türkçeye kazandırılması, Türk av tarihi arşivleri için önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Bildirimde özetle sunduğum Polonyalı iki avcının izlenimlerine dayanarak şunu söyleyebilirim ki, 19. yüzyıl Türkiye'sinde av son derecede ilginç, özgün ve büyük bir heyecan vericiydi. Belirli kural ve yasakların olmaması (veya olması, ama hiç uygulanmaması) yabancı avcılara sınırsız bir özgürlük hissi vererek, onlara, unutulmaz serüvenler yaşattı.

Ancak, örneklerini iki Polonyalı avcıda gördüğümüz gibi, mutlaka başka avcıların da bilinçsiz ve sorumsuz avcılıkları nedeniyle, Türkiye'de, bir zamanlar çok daha zengin olduğunu düşünebileceğimiz av hayvanları popülasyonunun azaldığı tahmininde de bulunabiliriz.

Çok iyi bilinmektedir ki, Anadolu'da olduğu gibi mükemmel coğrafya şartlarına sahip olan yerler dünyada azdır. Anadolu coğrafyası bir istisnadır. Fakat, bütün bu mükemmel şartlara ve Anadolu doğasının cömertliğine karşın, buralardaki hayvan popülasyonu da olması gerektiği kadar büyük değildir. Bizim avcı turistler ulugeyiği, alageyiği ve karacayı haftalarca ormanları dolaşarak aradı. Parsı ve ayıyı, hiç göremedi.

Günümüze kalan yazılı anılardan hareketle, şu sonuca varabiliriz :

19. yüzyıl Türkiye'sinde memeli hayvanların durumu oldukça zordu. Görülebilen zenginlik, kuş dünyasında idi. Bu olumsuzlukların nedeni ise, hiç kuşkum yok ki, uygulanagelen kesin bir av yasasının olmaması, yerli halkın yasaksız ve kuralsız avlanması, Türkiye avlaklarına dışarıdan gelen avcı turistlerin de kendi ülkelerinde yapamadıklarını, bu muhteşem doğanın avlaklarında bir sömürgeci gibi sürdürmelerinden kaynaklanmakta idi.

Günümüzde, çevreye ve doğaya karşı büyük bir hassasiyet gösterilmekte, konuyla ilgili yasalar hazırlanmakta, bilinçli insanlar hızla çoğalıp, örgütlenmektedir.

Yalnızca benim değil, yeryüzünde milyonlarca insanın hayran olduğu bu muhteşem Türkiye doğasının, artık, çevre ve doğa bilincinden uzak avcıların elinde hırpalanmadığını bilmek, insan neslinin ortak bir kültür mirası olması nedeniyle sevindiricidir.

Avcılara ve çevre-doğa koruyucularına en iyi dileklerimi sunar, gelecek kuşaklara karşı göstermiş oldukları bilgili, bilinçli, çağdaş uygulamalarından dolayı da tüm kalbimle teşekkür ederim.

Kaynaklar

Brzozowska, Teresa, *Strzelba, turban i pioro – Opowiesc o Karolu Brzozowskim*, (Tüfek, Sarık ve Kalem – Karol Brzozowski'nin Hikâyesi) Warszawa 1966.

Brzozowski, Karol, *Wspomnienia z Turcji*, (Türkiye'den Hatıralar) "Tygodnik Ilustrowany" 1886, no: 192.

Brzozowski, Karol, *Polowanie na slonki w Syrii Polnocnej*, (Kuzey Suriye'de Çulluk Avı) "Lowiec Polski" 1880, no: 6-7.

Brzozowski, Karol, *Material do dziejow wedrowki niektorych gatunkow ptactwa*, (Bazı Kuş Türlerinin Göçlerine Dair) "Lowiec Polski" 1881, no: 11-12; 1882, no: 1-2.

Brzozowski, Karol, *List do redakcji*, (Editörlere mektup) "Lowiec Polski" 1880, no: 10.

Starzenski, Leopold, *Wyprawa mysliwska do Cylicji*, (Kilikya'da Av Gezisi) "Lowiec Polski" 1881, no: 6-12; 1882, no: 1-4.